

Tweehonderd jaar Koninkrijk in vier boeken

De bicentennale van de Orangistische monarchie gaat gepaard met een behoorlijk aantal historische publicaties. Deels zijn deze op de Oranje-dynastie gericht, een ander deel gaat over de weg naar de aanvaarding van de Nederlandse soevereiniteit door Prins Willem Frederik, over de patriotten en dus over de Franse tijd. Uit de laatste groep boeken een selectie van vier: een dubbelbiografie, een artikelenbundel, een beschrijving van lokale revoluties en een monografie over een vermeende restauratie.

De periode 1785 – 1815 moet voor bestuurders een spannende tijd zijn geweest. In de persberichten en achterflapteksten van de vier hier besproken boeken wordt gesproken over burgeroorlog (patriotten tegenover orangisten), botsende idealen (Gijsbert Karel van Hogendorp als wegbereider voor de Oranje-monarchie tegenover zijn Napoleontische broer Dirk), revolutie (de Bataafse, 'zonder welke het moderne Nederlandse bestel ondenkbaar zou zijn') en chaos tijdens een machtsvacuüm van de novemberweken in 1813. Over de gebezigde terminologie valt te twisten – wanneer is iets een burgeroorlog, wanneer een revolutie? – maar dat in deze dertig jaar carrières gemaakt en gebroken zijn is onmiskenbaar.

Hoe dat ging in de jaren 1783 en 1787 in het Land van Heusden en Altena wordt minutieus uit de doeken gedaan in *Tot Nut van Nederland*. De aan de Radboud Universiteit verbonden Joost van Rosendaal, die eerder onder meer het veelgeprezen *Bataven! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787 – 1795* publiceerde, beschrijft de handelingen in dit grensgebied tussen Holland en Brabant, tussen protestant en katholiek en tussen klei en veen/zand tot in detail. Het gaat in totaal om 47 dorpen. Dorpen waar orangisten, behoudende en radicale patriotten elkaar zodanig bestreden dat het landsbestuur, ja zelfs het Franse bestuur in de gaten hield wat hier plaatsvond. Wat maakte deze omgeving zo interessant? In ieder geval betoogt Van Rosendaal dat door de focus op dit gebied te leggen de onderliggende processen die aan de patriottenbeweging ten grondslag liggen zichtbaar worden. Het gaat niet alleen om

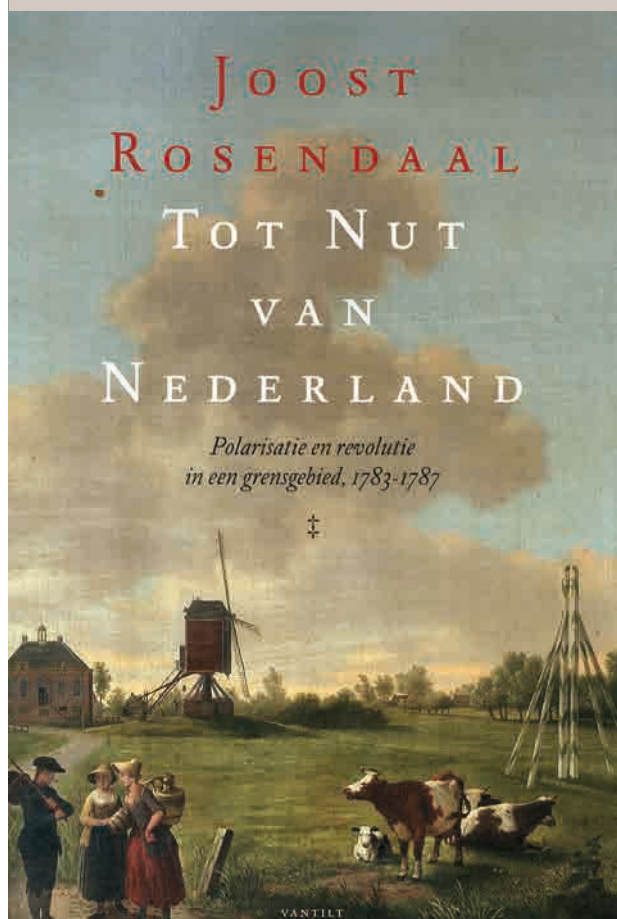
de tegenstelling orangisten versus patriotten. De patriottenbeweging ontstond lokaal uit onvrede over bestuurlijke misstanden. De bewapening van 1785 (vrijkorpsen) en de patriottische pers wakkerden het vuur aan. Zittende bestuurders en orangisten moesten wel reageren. Het gevolg: verregaande polarisatie. De Heusdense revolutie van januari 1787 deed de landelijke patriottenbeweging radicaliseren, zo stelt Van Rosendaal. Zonder ingrijpen van het Pruisische leger was de omwenteling compleet geworden. In het Land van Heusden en Altena kreeg deze beweging in 1794-'95 alsnog zijn beslag. Hiermee zijn we aanbeland bij het onderwerp van de artikelenbundel *Het Bataafse experiment*. Een gelukt experiment, aangezien in ieder geval de uitgever concludeert dat ons huidige bestel hier niet zonder

Tot Nut van Nederland.

Polarisatie en revolutie in een grensgebied, 1783 – 1787

Joost Rosendaal

Vantilt, Nijmegen 2013, 288 blz., € 22,50

EDWIN VAN MEERKERK

DE GEBROEDERS VAN HOGENDORP

BOTSSENDE IDEALEN IN DE KRAAMKAMER VAN HET KONINKRIJK

De gebroeders Van Hogendorp. Botsende idealen in de kraamkamer van het Koninkrijk
Edwin van Meerkerk

Atlas/Contact, Amsterdam/Antwerpen 2013, 316 blz., € 29,95

Het Bataafse experiment.
Politiek en cultuur rond 1800
Frans Grijzenhout, Niek van
Sas, Wyger Velema (red.)
 Vantilt, Nijmegen 2013,
 273 blz., € 32,50

had gekund. Naast redacteurs Grijzenhout (over satire), Van Sas (transitie naar liberalisme) en Velema (Bataafse Revolutie) zijn er artikelen van Peter van den Berg (recht en nationale identiteit), Edwina Hagen (godsdienst in de Nationale Vergadering), Annie Jourdan (internationaal perspectief), Eveline Koolhaas (vrouwen), Marleen de Vries (literatuur) en Arianne Baggerman (autobiografieën). Het is een sterke bundel, die echter een conclusie mist.

Wellicht de opmerkelijkste conclusie is, dat waar dertig jaar geleden maar een klein aantal personen aan een dergelijke bundel konden bijdragen (C.H.E. de Wit, Simon Schama, W.W. Mijnhardt en toen al Grijzenhout en Van Sas) er nu veel meer 'specialisten' zijn en deze tijd nadrukkelijk anders – positiever – wordt bekeken. Grijzenhout, Van Sas en Velema willen bijvoorbeeld de Bataafs-Franse tijd en dan met na-

me de Bataafse beginfase van 1795 tot 1801, opnieuw interpreteren en de centrale plaats geven die haar toekomst in de Nederlandse geschiedenis, opgevat als een doorgaand proces van staats- en natievorming. De staatsgreep van 22 januari 1798 is bij hen de culminatie van deze staatsvorming; de voormalige Zeven Provinciën werden voorgoed een eenheidsstaat. Het zijn vooral de inleiding en de bijdragen van Velema, Van Sas en Van den Berg die het voorgaande adstrueren. Het waren 'de eerste moderne politicus' Rutger Jan Schimmelpenninck – die de representatieve democratie gestalte gaf – en G.K. van Hogendorp die instrumenteel waren in het consolideren van de Bataafse hervormingen: eenheidsstaat, gelijkstelling der gezindten, scheiding van kerk en staat, rechtsgelijkheid, rechtseenheid en financiële en fiscale unificatie.

Hoewel zij het niet zo noemen, zullen Edwin van Meerkerk en Wilfried Uitterhoeve het voorgaande zeker niet tegenspreken. Gijsbert Karel van Hogendorp speelde een cruciale rol bij de terugkeer van Prins Willem Frederik en de staatsvorm waarbinnen deze uiteindelijk opereerde. Van Meerkerk zet hem, de politicus, af tegen zijn broer, Dirk, de militair. Hij doet dat door alternerend hoofdstukken over een van beide broers te schrijven, waardoor het boek eigenlijk uit twee biografieën bestaat. Dat is logisch omdat beiden na hun opleiding andere levenslopen kennen. Het brengt hen uiteindelijk in 1813 respectievelijk in de positie van *spindoctor* en van loyale volgelinge van Napoleon, gebonden aan zijn eed. Dirk eindigt zijn leven negen jaar later als vrijwel vergeten plantage-eigenaar in Brazilië, Gijsbert Karel slijt zijn laatste jaren als liberaal opposant van Koning Willem I.

De titel *Haagse bluf* zegt het al: in

1813 – Haagse bluf. De korte chaos van de vrijwording
Wilfried Uitterhoeve

Vantilt, Nijmegen 2013, 405 blz., € 25,-.

de ogen van Wilfried Uitterhoeve is het de regentenelite die in 1813 al doende het Orangistische koninkrijk heeft geconstrueerd. Zijn boek is een chronologisch verhaal van wat zich vanaf begin november 1813 in Hoogeveen tot en met de overgave van Den Helder in mei 1814 door admiraal Verhuell in een twintigtal plaatsen heeft afgespeeld. In zes tot zestien pagina's worden lokale gebeurtenissen, die exemplarisch voor Nederland zijn, beschreven. Hierbij heeft hij een voorkeur voor het gebruik van eigentijdse lokale bronnen, wat de attractiviteit van het boek verhoogd, maar waardoor er weinig sprake is van een 'grote lijn'. Dat is ook niet wat is beoogd: Uitterhoeve wilde in het wat chaotische geheel de chaos van 1813 uitdrukken. Zijn stelling: de vrijwording is Nederland overkomen. Gezien de focus van Uitterhoeve is dit een logische conclusie, maar de stelling van Grijzenhout c.s. overtuigt meer.

Ger Jan Onrust ■